

Kontrolli, ristiriidat ja konsensus: Metsävarojen hallinnan muotoutuminen Venäjällä

JUHA KOTILAINEN & MINNA PIIPPONEN

Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta, Joensuun yliopisto & Historian laitos, Joensuun yliopisto

Kotilainen, Juha & Minna Piipponen (2009). Kontrolli, ristiriidat ja konsensus: Metsävarojen hallinnan muotoutuminen Venäjällä [Control, conflict and consensus: the formation of forest-related resource governance in Russia]. Terra 121: 3, 187–198.

The article discusses the interrelatedness of natural resource and environmental governance in Russia by focussing on forest exploitation and conservation. Theoretically, the article draws from discussions on natural resource governance and the roles of actor groups and institutions in the processes of governance, as well as the debates on the significance of sociospatial notions such as territory, scale, network and place. It focuses on the sociospatial formation of the positions and interaction of three actor groups: the state, business and non-governmental organisations. The discussion presents a synthesis of the authors' earlier separate studies that have dealt with the transformation of regional forest sectors and challenges faced by resource and industrial communities as well as transformations in the field of environmental politics in Russia. These empirical case studies have been based on material collected during several research projects during the 1990s and the 2000s. It is concluded that there are coalitions of actors that produce a fragmented natural resource and environmental governance landscape in terms of forest utilisation issues.

Juha Kotilainen, Faculty of Social Sciences and Regional Studies, P. O. Box 111, FI-80101, Joensuu, Finland. E-mail: <juha.kotilainen@joensuu.fi>

Minna Piipponen, Department of History, P. O. Box 111, FI-80101, Joensuu, Finland. E-mail: <minna.piipponen@joensuu.fi>

Keskustelu Venäjän federaation asettamista puutulleista on pitänyt Venäjän metsäteollisuutta esillä suomalaisessa mediassa. Keskustelu on keskittynyt lähinnä tullien viimeisen korotuksen seurauksiin suomalaiselle metsäteollisuudelle, mutta asia on esimerkki laajemmista muutoksista ympäristön ja luonnonvarojen käytön hallinnassa Venäjällä. Se myös havainnollistaa pelisääntöjä, joilla hallintaa toteutetaan. Esillä on ollut myös investointien puute Venäjän metsäteollisuuteen ja alan kykenemättömyys korvata puun kysynnän odotettavissa oleva notkahdus. Laajemmin nämä kysymykset kytkeytyvät Venäjän talouden uudistumiseen ja kertovat osaltaan Venäjän federaation keskushallinnon otteen voimistumisesta luonnonvarojen käytössä. Vaikka ympäristöasiat eivät olekaan olleet päällimmäisinä näissä julkisissa keskusteluissa, kytkeytyy metsien käytön talous väistämättä myös metsäteollisuuden ympäristökysymyksiin. Itse asiassa nämä ovat olleet paljon enemmän esillä esimerkiksi metsien kansainvälisessä sertifiointissa kuin suomalaisesta julkisuudesta voisi päätellä (esim.

Tysiachniouk & Reisman 2006; Kortelainen 2008; Pappila 2009).

Analysoimme Venäjän metsäsektorin luonnonvarojen käytön ja siihen liittyvien ympäristökysymysten hallintaa niiden institutionaalisessa toimintaympäristössä. Usein muistutetaan, että Venäjällä sijaitsee noin 20 prosenttia maailman metsävaroista. Niinpä ei ole yhdentekevää, millainen metsien käytön hallintajärjestelmä siellä toimii. Paikallisesti puolestaan on merkittävää, että niin metsävarojen käytön hallinnan ja yritystoiminnan muutokset kuin tuotantorakenteiden suunnitelmatalouden jälkeiset uudistuksetkin ovat vaikuttaneet yhdyskunta- ja aluerakenteiden kehityspolkuihin (Kortelainen & Kotilainen 2003; Piipponen 2007). Huomattava on myös, että metsäsektorilla ei ole samanlaista strategista erityisasemaa kuin öljy- ja kaasuteollisuudella, joiden omistuksen kontrolliin valtio on voimakkaasti pyrkinyt (Ortung 2006; Liuhto 2007). Metsäsektorin kehityskulut ovat monin tavoin monipuolisemmat kuin tärkeillä strategisilla luonnonvara-aloilla. Tarkastelumme täyden-

tää siten kokonaiskuvaa Venäjän vahvasti luonnonvaroihin nojaavan teollisuuden ja sen toimintaympäristön muutoksista.

Lähtökohtanamme on oletus, että metsiin liittyvä ympäristö- ja luonnonvarojen hallinta määrittynyt niiden käyttäjien ja käyttöön kantaa ottavien toimijoiden ja instituutioiden kohtaamisissa. Siten artikkeli rakentuu seuraavan tutkimuskysymyksen ympärille: Miten ympäristön ja luonnonvarojen hallinta muotoutuu Venäjällä metsiä koskevilla kysymyksissä eri toimijoiden ja institutionaalisten rakenteiden vuorovaikutuksessa? Hallinnassa (*governance*) on kyse sekä toimijaryhmien välisistä virallisen sääntelyn välineistä (lait, asetukset) että muista luonnonvaran käyttöä ohjaavista ja siihen vaikuttavista vuorovaikutussuhteista aina toiminnan käytäntöihin saakka. Siten hallinnalla on läheinen yhteys virallisiin ja epävirallisiin instituutioihin (Van Kersbergen & Van Waarden 2004; Reed 2007; Nystén-Haarala & Kotilainen 2009). Hallinta on sosiospatiaalisesti jäsentynyt (esim. McCarthy 2005). Harriet Bulkeley (2005) on kiinnittänyt huomiota siihen, että globaali ympäristöhallinta muotoutuu sekä verkostomaisesti että eri skaaloissa. Voidaan sanoa, että hallinnan muotoutumisessa on kyse sekamuodoista, joissa hallinnon hierarkiat yhdistyvät toimijaverkostoihin ja joissa vaikuttavat monet mittakaavat yhtä aikaa (Bulkeley 2005). Näkemys liittyy laajempaan viitekehykseen yhteiskunnallisten ilmiöiden spatiaalisuuden ymmärtämisestä (Jessop ym. 2008). Tällöin olennaiseksi osoittautuu ilmiöiden territoriaalisuuden, paikkasidonnaisuuden, skaalojen ja verkostojen vuorovaikutteisuuden ja sosiospatiaalisten suhteiden monimuotoisuuden ymmärtäminen. Valotamme metsien ympäristö- ja luonnonvarojen hallinnan muotoutumisen vaihtelevuutta Venäjällä pohtimalla territorioiden, paikkojen, verkostojen ja skaalojen merkitystä toimijoiden ja instituutioiden sosiospatiaalisissa suhteissa.

Keskitymme Venäjän metsien käyttöä koskeviin jännitteisiin ja siihen, miksi ne voivat ilmetä toimijoiden välisinä kontrollioimisympyräinä, ristiriitoina ja konsensushakuisuutena. On tärkeää huomata, että tällaiset hallintastrategiset vuorovaikutussuhteet muovautuvat erilaisiksi erilaisissa paikallisissa ja alueellisissa toimintaympäristöissä siitä huolimatta, että näissä tietynlaiset rakenteelliset ja institutionaaliset mahdollisuudet ja rajoitukset ovat yhtäläiset. Esittelemme ensin empiirisen aineiston, johon kirjoitus perustuu. Käsittelemme sen jälkeen teoreettista kehystä, joka keskittyy hallinnan järjestelmään ja sen sosiospatiaaliseen luonteeseen. Käymme läpi valtion, yritysten ja kansalaisyhteiskunnan välisten suhteiden

muodostumista sekä näiden merkitystä luonnonvarojen käytön ja ympäristön hallinnalle. Pohdimme, mitä yhteiskunnallista tilaa jäsentävät *territorio*, *verkosto*, *paikka* ja *skaala* voivat tuoda keskusteluun hallinnasta (vrt. Jessop ym. 2008). Tämän jälkeen käsittelemme kutakin hallinnan toimijalohkoa. Nostamme esiin talouden, valtion ja kansalaisyhteiskunnan monitahoisia leikkauspintoja taloudellisten ja ympäristöintressien yhteisellä tarkastelulla. Arvioimme Venäjän metsäsektorin viranomaishierarkian ja yritysten muotoisten vaikutusta luonnonvarojen ja ympäristöhallinnan muotoutumiseen. Lisäksi selvitämme metsäkysymysten asemaa ympäristöjärjestöjen kampanjoissa.

Tapaustutkimukset ja yleistäminen

Artikkeli on aikaisempiin toisistaan erillisiin tutkimuksiimme perustuva, kokoava puheenvuoro metsäkysymyksestä Venäjällä (esim. Kotilainen 2004a; Kortelainen & Kotilainen 2006; Piipponen 2007; Kotilainen ym. 2008, 2009). Esittelemämme näkökulmat perustuvat aikaisempiin empiirisiin tutkimuksiimme, jotka koskevat Venäjän ympäristö- ja luonnonvarojen hallinnan muotoutumisen eri toimijoita, 1990- ja 2000-lukujen erilaisia vaiheita, näkökohtia ja spatiaalisen organisoitumisen muotoja. Näiden tutkimusten asettamisella hallinnan sosiospatiaaliseen viitekehykseen haluamme osoittaa vuorovaikutussuhteiden merkityksen luonnonvarojen ja ympäristön hallinnan muotoutumiselle.

Artikkelimme tausta-aineisto koskee intensiivisimmin Luoteis-Venäjää ja perustuu tapaustutkimuksiin. Väitämme kuitenkin sekä muuhun tutkimukseen tukeutuen että toimijoiden ja instituutioiden Venäjän-laajuisuuden perusteella, että tarkasteltavat prosessit voidaan yleistää koko Venäjää koskeviksi. Väite voi kuulostaa paradoksaaliselta, mutta on huomattava, että tietyt prosessit voivat hyvin olla laajempia kuin niiden tuottamat alueellisesti ja paikallisesti vaihtelevat tulokset (Peuhkuri 2007). Luonnonvarojen ja ympäristön hallintaan vaikuttavat tietyt koko Venäjää koskevat prosessit, jotka kuitenkin voivat näkyä paikallisesti eriytyvinä kehityskulkuina. Nostamme esille prosessien spatiaalisten vuorovaikutussuhteiden sellaisia piirteitä, jotka voivat aiheuttaa eriytymistä. Sen sijaan emme kuvaa hallinnan erilaisia empiirisiä kehityskulkuja tai niiden esiintymistiheyksiä.

Koska tapaustutkimukset on raportoitu varsin perusteellisesti muualla (esim. Piipponen 1999, 2007; Kotilainen 2004b; Kortelainen & Kotilainen 2006; Kotilainen ym. 2008, 2009), keskitymme

nyt pohtimaan, mitä opittavaa näistä monista tapauksista on yleisesti Venäjän luonnonvarojen ja ympäristön hallinnan kannalta. Otamme kuitenkin esille esimerkkejä tapaustutkimuksista, joten esittelemme aineiston lyhyesti.

Artikkelin taustalla oleva empiirinen aineisto koostuu ensi sijassa vuosina 1994–2002 kootusta intensiivisten tapaustutkimusten aineistoista. Tämän jälkeen olemme osallistuneet sellaisten tutkimusryhmien toimintaan, jossa tapaustutkimukset ovat olleet keskeinen työkalu. Tämä toiminta jakautuu kahteen osaan. Ensimmäinen on rakentunut ympäristökysymysten ja yhdyskuntien tutkimisen ympärille, toinen metsäsektorin kehityskuluihin. Yhtäältä tapaustutkimuksia on tehty laajassa ryhmässä yhteistyössä venäläisten kumppanien kanssa. Keskeisiä aineistonkeruumenetelmiä ovat olleet avaininformanttien haastattelut ja osallistuva havainnointi. Lisäksi tutkimusaineistoina on käytetty tilastoja ja toimijoiden tuottamia asiakirjoja ja julkilausemia. Yhteistyö venäläisten tutkijoiden kanssa on jatkunut tähän hetkeen saakka, ja käytettävissämme ovat olleet useiden vuosien varrella pidettyjen projektikokousten materiaalit. Tapaustutkimuksista suurin osa on sijannut Euroopan puoleisella Venäjällä (Leningradin, Vologdan, Arkangelin ja Pihkovan alueilla sekä Karjalan ja Komin tasavalloissa), mutta tutkimusryhmän jäsenet ovat tehneet niitä myös Venäjän Kaukoidästä Primorskin alueella (esim. Tysiachniouk & Reisman 2006; Tysjachnjuk ym. 2006). Erityisesti venäläisen yhteistyökumppanin metsäkysymyksiä käsitteleviä tapaustutkimuksia on julkaistu venäläisissä aikakausjulkaisuissa ja tutkimusraporteissa (Tysjachnjuk ym. 2003; Tysiachniouk 2006; Tysjachnjuk 2008).

Toisaalta artikkeli perustuu tapaustutkimuksiin alueellisen metsäsektorin kehityksestä ja teollisuussektorin muutosten vaikutuksista yhdyskunta- ja aluekehitykseen (Piipponen 2007). Niissä on käsitelty puunkorjuun, metsäteollisuuden ja metsien käytön ohjauksjärjestelmän rakenteellista ja institutionaalista uudistumista sekä yritysten, metsätyökylien ja tehdasyhteisöjen suhteita 1990-luvun ja 2000-luvun alun uudistumisessa. Eri tutkimusprojekteissa ja tutkijaryhmissä kerätyt empiiriset aineistot Karjalan tasavalta- ja Pietarista koostuivat metsäsektorin yritysten, metsänhoito- ja hallinnointiorganisaatioiden, teollisuuslaitosten työntekijöiden ja metsätyökylien kotitalouksien ja paikallishallintojen haastatteluista vuosilta 1994–2000 sekä tilastomateriaalista ja muiden tutkijoiden Venäjän yhdyskuntia (esim. Melin 2005) ja metsäsektoria (esim. Karjalainen ym. 2009) koskevista tutkimuksista (ks. myös Piipponen 2007: 46–51).

Hallinnan toimijaryhmät ja sosiospatiaaliset prosessit

Hallinnan käsite on tullut voimakkaasti monille eri tutkimuksen aloille viimeisen vuosikymmenen aikana. Kokoavassa artikkelissaan Kees Van Kersbergen ja Frans Van Waarden (2004) ovat avanneet hallinnasta käytävää keskustelua monitieteisen hallintatutkimuksen suuntaan. He tiivistävät sen keskeisiksi piirteiksi (1) monien toimijoiden vuorovaikutukseen perustuvan hallinnan; (2) verkostomaisuuden; (3) prosessin painottumisen rakenteita enemmän; (4) toimijoiden välisiin suhteisiin liittyviä riskejä vähentävien instituutioiden luomisen; sekä (5) hallinnan tavoitteisiin liittyvän normatiivisuuden (Van Kersbergen & Van Waarden 2004: 151–152).

Tässä kentässä tarkastelumme pohjana on sellainen hallintateoreettinen näkemys, joka kiinnittää huomion monitahoisten poliittisten ja taloudellisten prosessien monimutkaiseen koordinaatioon. Sen määrittää vuorovaikutus, joka rakentuu yhtä aikaa yhteiskunnallisilla tasoilla sekä eri toimijoiden markkinasuhteissa, hierarkioissa ja sosiaalisissa suhteissa (Amin & Hausner 1997; Jessop 1997). Näkemykseen yhdistyy siirtymä jyrkän hierarkkisista ja rajatuista skaaloista ja territorioista myös niiden vuorovaikutteisten ominaisuuksien ja niihin vaikuttavien verkostojen huomioimiseen (esim. Swyngedouw 2000; Amin 2002).

Ymmärrämme hallinnan koostuvan diskursseista, käytännöistä ja sääntelystä, jotka muotoutuvat eri toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa ja joilla pyritään vaikuttamaan luonnonvarojen käyttöön, hoitoon ja niihin liittyviin ympäristökysymyksiin (ks. myös Bulkeley 2005). Siten hallinnan monikeskisyys, verkostomaisuus ja prosessi-luonne painottuvat tarkastelussamme (vrt. Van Kersbergen & Van Waarden 2004). Jäsenämme hallinnan prosesseja tuomalla esiin toimijoiden ja instituutioiden sosiospatiaalisia ulottuvuuksia (vrt. Bulkeley 2005; MacCarthy 2005; Dengler 2007). Siten ympäristön ja luonnonvarojen hallinta täytyy ymmärtää metsien käyttöön kantaa ottavien toimijoiden sekä virallisten (lainsäädäntö) ja epävirallisten (tavat, vakiintuneet normit) instituutioiden tuotoksena. Instituutiot ohjaavat toimijoiden toimintaa, mutta nämä pyrkivät vaikuttamaan luonnonvarojen käyttöön ja ympäristökysymyksiin instituutioita aktiivisesti muokkaamalla (Dengler 2007; Nystén-Haarala & Kotilainen 2009).

Luonnonvara- ja ympäristökysymysten yhteys on läheinen. Venäjän talous perustuu pitkälti luonnonvarojen hyödyntämiseen, mikä vaikuttaa myös Venäjän alueelliseen kehitykseen. Luonnonvarojensa takia laajat ja periferiset pohjoiset alueet ovat merkittäviä koko maan kansantaloudelle, ja

toisaalta juuri näiden alueiden taloudet ovat erityisen riippuvaisia luonnonvaroista (Bradshaw 2006; Rautio & Tykkyläinen 2008). On selvää, että luonnonvarojen käytön ohjausjärjestelmät vaikuttavat merkittävästi myös ympäristöasioihin. Siksi luonnonvarojen ja ympäristön hallinnan yhteen kietoutumisen vaikutuksiin pitää kiinnittää huomiota. Metsäsektorin viranomaisohjauksen ja yritystoiminnan uudistuminen 1990- ja 2000-luvuilla on monipuolistanut toimijoiden välisiä suhteita ja ympäristö- ja luonnonvarakysymysten yhteen kietoutumista. Esiin on noussut yritysten ja aluehallintojen vaihtelevaa suhtautumista ympäristöjärjestöihin Venäjällä (vrt. esim. Yanitsky 2000). Keskustelua käydään jatkuvasti metsien käytön menetelmien vaikutuksista ekologiaan. Metsien käyttö tai käyttämättä jättäminen on väistämättä aina ekologinen siinä missä taloudellinenkin kysymys. Metsiä koskee erityisesti luonnon monimuotoisuuden turvaaminen. Se konkretisoi kysymyksiin hakkuu- ja uudistusmenetelmistä sekä vanhoiksi määriteltyjen metsien suojelusta.

Hallintaa on tulkittu monilla tavoilla, mutta termin käytössä piilee usein kiinnostus niihin hallinnan järjestelmiin, joissa jaetaan resursseja sekä harjoitetaan kontrollia ja koordinaatiota siten, että valtio sektoreineen ei välttämättä ole ainoa tai tärkein toimija (Bulkeley 2005: 877). Tässä hengessä avaa ympäristön ja luonnonvarojen hallinnan ymmärtämiseksi kolmen toimijaryhmän – valtion, yritysten ja kansalaisyhteiskunnan – suhteita metsäkysymyksiin Venäjällä. Nämä kaikki vaikuttavat ympäristö- ja luonnonvarakysymysten kokonaisuuteen omista lähtökohdistaan. Selvitämme sitä, millaisia muotoja tämä jako saa Venäjällä.

Valtion organisaatiot tasapainoilevat yhtäältä ympäristöön liittyvien lausumien ja toimenpiteiden sekä toisaalta luonnonvarojen käytön ohjauksen välillä. Yritykset taas käyttävät hyväkseen niitä luonnonvara-, mutta myös ympäristökysymysten elementtejä, jotka hyödyttävät yritystoimintaa. Kansalaisyhteiskunta voi koota eri toimijaryhmien (järjestöt, asukkaat, työntekijät) tavoitteita vaikuttaakseen yhtäältä valtion luonnonvarojen käytön sääntelyyn ja toisaalta yritysten toimintaan. Käytännössä kansalaisyhteiskunta määrittänyt usein muiksi kuin valtiollisiksi järjestöiksi. Vaikka teoreettisesti jaottelu näihin hallinnan toimijaryhmiin on selkeä, on syytä kulloisessakin empiirisessä yhteydessä arvioida jaon toimivuutta ja kunkin ryhmän painoarvoa hallinnan käytännöissä.

Olennaista on huomata, että kukin edellä mainituista toimijaryhmistä sisältää erilaisia intressejä ajavia toimijoita. Bob Jessopin ja kumppaneiden (2008) sosiospatiaalisia vuorovaikutussuhteita

teoretisoivaa näkökulmaa soveltaen luonnonvarojen ja ympäristön hallintaan osallistuvat toimijat ja instituutiot jäsenyvät sosiospatiaalisesti monin eri tavoin ajaessaan intressejään. Hallinnan muotoutumiseen vaikuttaa paikkaan, territorioihin, skaaloihin ja verkostoihin liittyvien ominaisuuksien vuorovaikutus (Bulkeley 2005; Jessop ym. 2008).

Valtion osalta on syytä ottaa huomioon hallinnon eri tasot. Venäjällä hallinto muodostuu federaation hallituksesta sekä valtion eri sektorien viranomaisista, jotka toimivat myös alueellisesti ja paikallisesti. Lisäksi ovat aluehallinnon (tasavallat, oblastit ja krait) ja paikallistason viranomaiset. Näiden valtiollisten toimijoiden luonnonvaroja ja ympäristökysymyksiä koskevat intressit yhtenevät kuitenkin harvoin. Yksi luonnollinen syy tähän on luonnonvarojen erilainen painoarvo eri alueiden talouksissa (vrt. Crotty 2003; Bradshaw 2006). Esimerkiksi Karjalan tasavallan hallinto on harjoittanut luoteisvenäläisiä naapurialueitaan tiukempaa kontrollipolitiikkaa, kun Venäjän metsäteollisuuden omistussuhteet ovat laajentuneet (Kortelainen & Kotilainen 2003).

Yritysten luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyviin intresseihin luo jännitteitä yritysten välinen kilpailu. Lisäksi yritysraakteet ja yritystoiminta muodostuvat moninaisista toimijaverkostoista (Yeung 2005). Niissä kehittyvät ympäristökysymyksiin eri tavoin vaikuttavia reagoitintapoja. Vaihtelua tuottaa esimerkiksi se, millaisille markkinoille yritykset tuotteitaan kauppaavat (Kortelainen 2008). Sellainen ympäristöpolitiikka, jossa vaikuttaa voimakkaammin verkostojen muodostuminen kuin tasainen sääntely tietyn mittakaavan sisällä, johtaa helposti epätasaisuuteen ympäristökysymysten huomioon ottamisessa (Kotilainen ym. 2008). Tämä epätasaisuus saa territoriaalisia muotoja, joissa hallinnan vaikutukset konkretisoituvat. Vuorovaikutuksen seurauksena muodostuu fyysisiä territoriaalisia yksiköitä, kuten suojelalueita, sertifiointialueita, talousmetsiä ja hakkuukuvioita. Näiden muodostumista puolestaan ohjaavat käsitteelliset rajaukset, joilla luonnonvaroja koskevia valtuuksia säännellään (vrt. Reed 2007).

Kansalaisyhteiskunta on monimuotoinen käsite, jonka mielekkyydestä on keskusteltu Venäjän kohdalla. Kansalais- ja järjestötoiminta on taistelut vuosisataista autoritaarista hallintoa ja neuvostovuosisikymmenten perintöä sekä federaation keskushallinnon tiukkaa kontrollia vastaan 2000-luvulla (Dzhibladze 2005). Keskustelussa ovat kuitenkin nousseet esille myös Venäjän erityispiirteet niissä kollektiivisen kansalaistoiminnan edellytyksissä, jotka perustuvat yhteiskunnassa yleistettävään luottamukseen sekä sosiaalisten verkos-

tojen ja vastavuoroisuuden toimintaan (Alapuro 2008: 27–29). Tästä yleistettävyydestä poiketen Venäjän sosiaalisten verkostojen on katsottu rajoittuvan suppeisiin sisäpiireihin, joista luottamus ja vastavuoroisuus eivät ulotu oman ryhmän ulkopuolelle (Alapuro 2008). Toiminta on esimerkiksi tiivistynyt paikallisiin, perhemäisinäkin toimiin yhteisöihin ja kohdistunut sosiaalisiin tehtäviin (Salmenniemi 2005).

Tämä ei kuitenkaan anna koko kuvaa ympäristökysymyksiin liittyvästä järjestötoiminnasta. Metsien käyttöön liittyvissä ympäristökysymyksissä ei-valtiollisten kansalaisjärjestöjen paikallisyhteisöä laajemmat verkostoitumis- ja vaikutuspyrkimykset ovat olleet keskeisiä (esim. Yanitsky 2000; Tysiachniouk ym. 2006). Järjestöt ovat pyrkineet haastamaan yrityksiä kansainvälisiin markkinoihin saakka ulottuvien toimijaverkostojen kautta. Arvioimme jatkossa nimenomaan sellaisten ei-valtiollisten ympäristöjärjestöjen toiminta, jossa pyritään vaikuttamaan metsien käyttöön ja suojelemaan. Siten kansalaisyhteiskunnan laajemman tarkastelun sijaan selvitämme ympäristöjärjestöjen roolia luonnonvarojen ja ympäristön hallinnan muotoutumisessa, sillä tietyt ympäristöjärjestöt ovat oleellisesti vaikuttaneet siihen viime vuosina.

On siis syytä analysoida niitä tapoja, joilla toimijat suhteuttavat omaa luonnonvarojen käyttöä ja ympäristöpolitiikkaa koskevaa toimintaansa toisten tekemisiin (vrt. Duffy 2006; Dengler 2007). Kuten yllä totesimme, metsien hallintajärjestelmään liittyviä jännitteitä voi olla useita: toimijat voivat ajautua konfliktiin luonnonvarojen käytöstä, ne voivat pyrkiä kontrolloimaan muiden luonnonvarojen toimintaa ja toimijoiden välille voi syntyä konsensuspohjaista yhteistyötä (vrt. Reed 2007). Eittämättä näistä viimeisin on se, mihin hallintaa koskevissa keskusteluissa on ensisijaisesti viitattu. Siksi pitää selvittää, minkälaisia siirtymiä Venäjällä on tapahtunut metsävarojen hallinnassa.

Kaikissa näissä vuorovaikutuksen muodoissa myös paikallisilla ominaispiirteillä on oma merkityksensä (vrt. Jessop ym. 2008). Niin konflikti, kontrolli kuin konsensuskin syntyvät paikka- ja toimijasadonnaisissa tilanteissa, vaikka näitä tuotava vuorovaikutus muodostuu monissa skaaloissa (federaatioissa, alueellisesti, ylikansallisesti, paikallisesti) rakentuvasta hallinnasta (vrt. Kotilainen 2004a). Kyse on siitä, millä tarkkuudella asioita katsotaan. Siten tietyt prosessit, esimerkiksi yritysten yksityistäminen tai ympäristöhallinnon uudelleenjärjestelyt, kattavat jonkin alueen, tässä tapauksessa Venäjän. Tästä huolimatta prosessien tuloksena voi olla alueellista ja paikallista erilaisuutta (Nystén-Haarala 2005; Kotilainen

ym. 2008). Toisenlaisessa yhteydessä Rosaleen Duffy (2006) on painottanut toimijoiden verkostojen tuomaan haastetta maailmanlaajuiselle ympäristönhallinnalle. Niin myös Venäjän kohdalla laajemmat pyrkimykset luonnonvarojen ja ympäristön hallintaan kohtaavat paikallisia hallinnan prosesseja ja lopputulokseen vaikuttavia toimijoiden verkostoja. Kaiken kaikkiaan spatiaalisuuden eri ulottuvuudet jaottelevat metsien käytön hallintajärjestelmän sekä ympäristökysymysten yhteen kietoutumisen maantieteellisiä yhteyksiä. Niiden tarkastelussa on siten kyse yhteiskunnallisten ilmiöiden monimuotoisen sosiospatiaalisen jäsentymisen avaamisesta (vrt. Jessop ym. 2008).

Viranomaisohjauksen vaiheikkaat 1990- ja 2000-luvut

Käsitlemme ensin federaation ja alueiden työnohjauksen muotoutumista metsävarojen käytön ohjauksessa. Tarkastelemme Venäjän valtion metsiin kohdistamia luonnonvarapolitiittisia hallintatoimia ja niiden ympäristökysymysten kannalta kiinnostavia ulottuvuuksia. Jaotellessamme 1990- ja 2000-lukujen metsäsektorin epätasaisen uudistusprosessin vaiheita paneudumme erityisesti metsävarojen käytön ohjauksen moniportaaisen viranomaishierarkiaan.

Venäjän valtion rooli nykyisessä metsien hallintajärjestelmässä – erityisesti sen aluerakenteessa – juontaa Neuvostoliittoon ja tätä varhaisempaan aikaan. Metsien käytön nykyinen hallintajärjestelmä ja käytännöt ovat kuitenkin merkittävässä määrin seurausta tuotannollisia rakenteita ja metsävarojen käytön sääntelyä koskevista suurista muutoksista viimeisen 15 vuoden aikana, sekä näiden muutosten luonteesta. Kaiken kaikkiaan metsäsektoria koskevien valtion ohjaushierarkioiden, yritysten ja ympäristöjärjestöjen vuorovaikutussuhteiden lähihistoria on vaiherikas. Ajanjaksoon mahtuvat suunnitelmatalouden nopea murtuminen 1990-luvun alussa, 1990-luvun pirstoutunut kehitys sekä 1990-luvun lopulta alkanut vaihe, johon ajoittuivat federaation sääntelyn ja ohjauksen voimistuminen ja taloudellinen kasvu ennen nykyistä talouskriisiä.

1990-luvun alkuun asti valtion tiukka hierarkkinen ohjausjärjestelmä määritteli metsänhoitoa, puunkorjuuta ja puunjalostusta. Suunnitelmatalouden järjestelmän hierarkkisuuden voimakkuutta on myös kyseenalaistettu (Pickles 1998), mutta on selvää, että se ohjasi metsien hyödyntämistä. Järjestelmään sisältyivät keskushallinnon lisäksi metsätalouden alueorganisaatiot, paikalliset metsänhoitoyksiköt (*leshoz*) ja metsäteollisuuden hakkuu-

yksiköt (*lespromhoz*) sekä eri sektoriministeriöiden alaiset mekaanisen ja kemiallisen puunjalostuksen teollisuuslaitokset.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeinen viranomaisohjauksen kehitys on tuottanut epätasaisuutta ja alueellista ja paikallista eriytymistä niihin vuorovaikutussuhteisiin, joissa ympäristö- ja luonnonvarakysymykset itse asiassa kietoutuvat yhteen. Etenkin 1990-luvulla toistuvat muutokset ja uudistamisen epätasaisuus leimasivat metsävarojen käytön ohjausta. Alueet toimivat aikakauden ailahtelevien keskus–periferia-suhteiden ilmapiirissä, jota määrittivät pitkälle presidentti Boris Jeltsinin poliittisen tuen tarpeet. Arvokkaiden luonnonvarojen hallinta oli usein tärkeä motiivi alueiden pyrkimyksissä kasvattaa määräsvaltaansa suhteessa keskushallintoon (Nystén-Haarala 2005). Metsien käyttöä koskevan sääntelyn ja toimivaltajakojen muutokset ovat jatkuneet 1990-luvun jälkeenkin. Esimerkiksi nykyisen metsälain valmistelu alkoi federaatioissa vuonna 2002, joskin se tuli voimaan vasta vuoden 2007 alussa (ks. Matilainen & Pappila 2006).

Metsävarojen omistukseen ja hallintaan on pyritty vaikuttamaan sekä liittovaltion että alueiden lainsäädännöllä (Nystén-Haarala 2005). Federaation vuoden 1993 perustuslain jälkeinen metsälainsäädäntö antoi paikallishallinnoille (kaupungeille ja kunnille) vallan päättää metsävarojen käytöstä. Lisäksi alueelliset lait ja säädökset sisälisivät tulkintaongelmia ja ristiiriitoja metsien omistuksesta ja päätöksenteon toimivallasta federaation ja alueiden välillä, kuten esimerkiksi Karjalan tasavallassa (ks. Myllynen & Saastamoinen 1995).

Vuoden 2007 metsälain mukaan teolliseen käyttöön tarkoitettuihin metsävaroihin edelleen Venäjän federaatio. Metsien talouskäytön päämuoto on vuokraus 10–49 vuoden ajaksi. Säädösten ristiiriidattomuuteen federaation ja alueiden välillä on kiinnitetty huomiota myös metsäsektorilla, kun federaation ohjaus on voimistunut Venäjän taloudessa 2000-luvun alusta lähtien yleensäkin (esim. Yakovlev 2006). Suuntana on ollut tiukentuva keskushallinnon kontrolli myös metsien osalta, vaikeivat ne keskeinen strateginen luonnonvara olekaan (vrt. Bradshaw 2006; Liuhto 2007). Tärkeää on ollut luonnonvarojen taloudellisten hyötyjen ohjaaminen keskushallinnon kontrolliin. Myös metsätulot (kantorahat ja vuokrat) on ohjattu vuodesta 2006 lähtien federaatiolle. Vuoden 2007 lain mukaan ne tuloutetaan edelleen federaatiolle, joka tukee alueita metsähallinnon kulujen kattamiseksi (Saastamoinen & Torniainen 2007).

Uudessa vuoden 2007 lainsäädännössä metsähoidon ja -uudistamisen tehtäviä ja kustannuksis-

ta huolehtimista siirretään vuokraajaryityksille ja vastaavasti metsätalouden paikallista hallintoorganisaatiota kevennetään ja karsitaan. Olli Saastamoinen ja Tatu Torniainen (2007) ovatkin arvioineet, että yksityisen metsäteollisuuden rooli kasvaa, mutta metsähoidon ja -uudistamisen resurssointi ja riittävyys ovat epävarmuustekijöitä kestävän metsätalouden ja ympäristön näkökulmasta. Onkin mielenkiintoista huomata, että ympäristö on tullut metsäksymyksiin myös vapaaehtoisen sertifiointin kautta, ja Venäjälläkin on etsitty keinoja maan oloihin soveltuvan sertifiointijärjestelmän luomiseksi (Kotilainen ym. 2009).

Moniportainen viranomaishierarkia

Valtio hallinnoi edelleen metsävarojen käyttöä moniportaisen hierarkian kautta, vaikka federaation rooli on vahvistunut. Hierarkiaan kuuluu viranomaisia keskushallinnossa, alueilla ja paikallisissa itsehallinnossa (Nystén-Haarala & Kotilainen 2009). Liittovaltiossa metsäsektorin ohjaus ja sääntely jakaantuvat useamman toimialan kesken. Metsävaroista, niiden hoidosta ja suojelusta vastaa nykyisin luonnonvaraministeriö, kun taas metsäteollisuudesta (puunkorjuusta, mekaanisesta ja kemiallisesta puunjalostuksesta) vastaa teollisuus- ja energiainisteriö. Myös talousministeriö on osallistunut sektorin ohjaukseen (Saastamoinen & Torniainen 2007: 19). Lisäksi vuoden 2007 metsälain mukaan luonnonvaraministeriö vastaa normiohjauksesta ja ministeriön alaisuudessa, federaation metsätalouselaitos (*Rosleshoz*) toimeenpanosta sekä federaation luonnonvarojen käytön tarkastusvirasto (*Rosprirodnadzor*) metsien käytön ja normiohjauksen toimeenpanon valvonnasta (Saastamoinen & Torniainen 2007).

Metsien käytön sääntelyn yksi tärkein muutos ympäristöpolitiikan näkökulmasta tapahtui, kun sekä metsävarojen hoito ja suojelu että koko ympäristöhallinto siirrettiin vuonna 2000 luonnonvarainministeriön alaisuuteen (Peterson & Bielke 2001). Sille keskittyivät sekä ympäristönsuojelu että luonnonvarojen teollisen käytön ohjaus. Hallinnon rakenneuudistus tuotti kuitenkin erilaisia aluehallinnollisia vaikutuksia. Esimerkiksi Samaran alueella vaikutukset jäivät vähäisiksi, mikä kuitenkin johtui luonnonvarojen vähäisestä suhteellisesta merkityksestä alueella (Crotty 2003). Volgdan alueella reformi aiheutti pitkään jatkuneen epävarmuuden ympäristö- ja luonnonvarahallinnossa ja synnytti rinnakkaisia federaation ja alueen alaisuudessa olevia hallinnon elimiä (Kuliasova ym. 2006).

Alueetasolla toimivat yhtäältä alueelliset metsähallinnot sektorihallintona sekä toisaalta aluehallinnon omat viranomaiset. On ollut vaikeaa saada järjestelmä toimimaan ja sovittaa yhteen kansallinen metsäpolitiikka ja alueiden omat tavoitteet metsien hoidossa, käytössä ja suojelussa. Alueiden metsähallinnot ovat tärkeitä metsien hallinnassa. Alueita ohjaavat yhtäältä federaation lait ja federaatio vahvistaa alueiden metsähallinnon rakenteen ja johtajan nimityksen sekä valvoo toimintaa nykyisen lainsäädännön mukaan. Tämän lisäksi on kuitenkin alueellista lainsäädäntöä, ja alueelliset metsähallinnot toimivat myös aluehallintojen alaisuudessa (Saastamoinen & Torniainen 2007). Tässä moniportaisessa ja polveilevassa järjestelmässä eri toimialojen ja alueiden erilaisten poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisten kokonaisintressien muovaamat epätasaiset menettelytavat konkretisoituvat hallinnan toimijaryhmien välisissä vuorovaikutussuhteissa.

Metsävarojen käyttöoikeuksien hankkijoiden (yritysten) asemaan ovatkin vaikuttaneet esimerkiksi metsien käyttöoikeuksien kilpailutukseen osallistuvien yritysten lukumäärä ja voimasuhteet alueilla. Vuoden 1997 lain mukaan alueet pystyivät luovuttamaan käyttöoikeuksia hallinnollisilla päätöksillä ohi kilpailumenettelyn korkeintaan viideksi vuodeksi alueiden tunnetuille ja merkittävile yrityksille. Lisäksi esimerkiksi Karjalan tasavallan politiikka suhteessa metsäteollisuusyritysten omistussuhteiden muutoksiin oli protektionistista 1990-luvulla. Tähän vaikutti muun muassa se, että alueelliset ja paikalliset päättäjät ovat ratkoneet myös yritysten tiiviiden yhdyskuntasuhteiden purkautumisesta aiheutuneita ongelmia. Alue-taloudellisesti tärkeän metsäsektorin yritykset kehittivät suunnitelmataloudessa merkittäviksi työnantajiksi yhdyskunnissa samoin kuin varsinaiseksi paikallistalouksien palveluiden ja infrastruktuurin rakentajiksi ja ylläpitäjiksi työkollektiiveilleen ja näiden perheille. Näiden sosiaalisten vastuiden siirrot pois yrityksiltä ja yksityistämismenettelyt ovat asettaneet metsätyökylät ja tehdasyhteisöt monien haasteiden ja vaikeuksien eteen (esim. Kortelainen & Kotilainen 2003, 2006; Piipponen 2007). Esimerkiksi paikallishallintojen todellisten resurssien ja muiden toimijaryhmien (esim. pienyritysten) vähäisyys ovat haitanneet yhdyskuntien eri toimintojen järjestämistä ja kehittämistä.

Yritysten erilaistuneet toimijaverkostot

Metsänhoitoa ja uudistamista koskevat tehtävien siirrot korostavat yritysten tärkeyttä metsäsektorin

luonnonvara- ja ympäristökäytöksen muotoutumisessa. Siksi on oleellista huomata, kuinka suunnitelmatalouden ohjatun tuotannon pilkkoutuminen kirjavoitti tämän toimijaryhmän. Se, että metsävaroihin ja ympäristöasioihin ottavat kantaa ja niitä käyttävät Venäjän metsäsektorilla tänä päivänä hyvin erilaiset yritykset, on myös yksi tärkeä lähtökohta yhtäaikaiseen kontrolliin, ristiriitojen ja konsensuksen esiintymiseen.

Neuvostoliiton aikaisessa suunnitelmataloudessa puun korjuuta ja jalostusta kontrolloi tiukasti valtio. Metsäteollisuutta järjestettiin metsäteollisuuskomplekseiksi, joissa raaka-aineen tuotanto- ja jalostusketjuja koordinoitiin hallinnollisesti. Myöhemmin teollisuutta integroitiin edelleen hallinnollisesti alueellisiksi metsäkomplekseiksi (Kolosovski 1961; Eronen 1999). Esimerkiksi nykyisessä Karjalan tasavallassa perustettiin Karellesprom-niminen valtion tuotantoyhtymä, joka 1980-luvun puolivälissä kattoi koko resurssi- ja jalostusketjun metsistä markkinoille. Yhtymään sulautui seitsemään eri hallinnonalaan kuuluneita metsänhoito-, tuotanto-, vienti- ja huoltoorganisaatioita (Sinjajev 1990: 25).

Vaikka suunnitelmatalouden organisatorinen kehitys vaihteli alueittain ja riippui muun muassa metsävarojen merkityksestä alueen taloudessa, 1990-luvun tuotantorakenteiden purkautuminen koski joka tapauksessa koko metsäsektorin rakennetta metsistä markkinoille. Yritykset metsänhaku-yhtiöistä puunjalostusyrityksiin ja teollisuus-kombinaatteihin kävivät läpi ripeän yksityistämisen 1990-luvun puoliväliin mennessä. Suunnitelmatalouden teollisuudenaloista vastaavien yleisliittolaisten ja alueellisten viranomaishierarkioiden alaisista tuotantoyksiköistä sekä alueellisista tuotantokomplekseista pilkkoutui yrityksiä. Tämä perusteellinen tuotantorakenteiden ja -suhteiden pilkkoutuminen tapahtui hyvin epävakaan taloudellisen kehityksen vallitessa. Samat ilmiöt, jotka vaivasivat Venäjän talouden kehitystä yleensäkin, jatkuivat metsäteollisuuden yritystoiminnassa vuosien ajan 1990-luvulla. Myös tästä syystä yritystoiminnan ja tuotantorakenteiden todellinen uudistuminen on ollut epätasaista samalla, kun se on osunut yksiin toistuvien viranomaisohjauksen muutosten kanssa.

Esimerkiksi Karjalan tasavallan metsäsektorilla yritystoiminnan uudistuminen eriytyi yrityksittäin, kun markkinatalous edellytti toimintaa tuotannon aloittain ja yrityksittäin eriävillä markkinoilla raaka-aineiden hankinnassa ja tuotemerkkinoilla sekä hinta- ja laatu-kilpailussa. Toisille yrityksille kyse oli lähinnä päivittäisestä selviytymisestä monien vuosien ajan 1990-luvulla. Mutta myös ne, jotka pyrkivät uudistamaan yritystoimin-

taa ja tehostamaan tuottavuutta, kärsivät talouden epävarmuuksista, tuotantoinfrastruktuuriin ja teknologiaan kipeästi kaivattujen investointien hankaluuksista sekä viranomaisohjauksen muutoksista. Eräillä Luoteis-Venäjän alueilla tärkeäksi hakkuuyritysten tulonlähteeksi kehittyi raakapuun vienti, mikä on vaikuttanut myös puun hinnan vaihteluihin Venäjällä. Hinta on noussut korkeimmaksi alueilla, joilla on omaa jalostustoimintaa ja joilta viedään puuta ulkomaille. Kantohinnan ollessa koko Luoteis-Venäjällä keskimäärin 60 ruplaa vuonna 2005, se oli Karjalan tasavallassa 103, Leningradin alueella 107 ja Vologdan alueella 51 ruplaa (Saastamoinen ja Tornainen 2007: 21).

Elokuun 1998 kriisin käännekohtan jälkeen Venäjän talous lähti nousuun ruplan devalvaation ja osittain talouden institutionaalista toimintaympäristöä vakauttavien federaation poliitikkojen vaikutuksesta (Åslund 2007: 173–197). 2000-luvun talouskasvu on silti nojannut paljolti öljyn ja kaasun maailmanmarkkinahintoihin (Bradshaw 2006: 725; Åslund 2007: 193–194). Teollisuustuotannon rakenteellinen uudistuminen on osoittautunut hitaaksi. Yritystoiminnan 1990-luvun pilkkoutumisen jälkeen myös metsäsektorin yritys- ja omistusjärjestelyt ovat keskittyneet. Puunkorjuuyrityksiä on yhdistetty jalostusyrityksiin ja pyritty kokoamaan tuotantoketjuja esimerkiksi hallintayhtiöitä (*holding*) muodostamalla (ks. Matilainen 2009). On arvioitu, että mahdollisuuksia pidemmällekin menevään keskittymiseen löytyy Luoteis-Venäjän metsäsektorilta (Dudarev ym. 2002). Varsinainen klusteroituminen edellyttäisi kuitenkin sekä laajempaa että syvempää verkostoitumista niin metsäteollisuuden sisällä kuin sitä tukeviin aloihinkin. Venäjän metsäteollisuus on edelleen kaiken kaikkiaan suhteellisen vähän keskittynyttä. Teollisuudenalalla toimii yli 22 000 yritystä (Saastamoinen & Tornainen 2007: 18).

Lisäksi toistuvat omistajuuden muutokset ja niistä johtuvat kiistat ovat olleet ominaisia 1990- ja 2000-luvun metsäteollisuuden omistusjärjestelyissä (esim. Kortelainen & Kotilainen 2003; Matilainen 2009). Kyse on yhtäältä omaisuuden suojan kehityksen ongelmista Venäjällä, mutta samalla toimijoiden väliset jännitteet ovat yksi osoitus metsien käytön hallintaan vaikuttavista moninaisista kehityssuunnista. Venäjällä toimivia sellu- ja paperiteollisuusyrityksiä on tyypitelty neljään ryhmään: (1) työntekijöiden ja paikallisen johdon hallitsemat yritykset, (2) uudet venäläiset suuryritykset, (3) venäläisten suursijoittajien (oligarkit) omistukseen siirtyneet yritykset ja (4) ulkomaiset yritykset (Kortelainen & Kotilainen 2003, 2006).

Nykyiset Venäjän metsäsektorin yritykset kiinnittävät eri tavoin erilaisilla markkinoilla, erilai-

sisissa tuotantorakenteissa ja omistusjärjestelyissä kehittyneisiin verkostoihinsa ja asemiinsa. Yrityksille on muodostunut niihin perustuen erilaisia intressejä ja ne tuovat erilaisia resursseja yritystoimintaan. Niiden vaikutukset ovat tulleet esille yritystoiminnan eri osa-alueiden suhteissa niin viranomaishierarkioihin, markkinoinoihin kuin yhdyskuntiinkin (raaka-aineiden hankinta, tuotteiden myynti, työvoimakysymykset, neuvottelut yhdyskuntien palveluista, asuntokannoista ja infrastruktuurista).

Ympäristökysymyksiinkin reagoidaan monin tavoin. Kun Karjalan tasavallan metsäsektorin yrityshaastatteluissa keskusteltiin vuonna 1998 henkilökunnan osaamisesta ja siihen panostamisesta, vain yhdessä 36:sta yrityksestä nostettiin esiin toimenpide perehdyttää työntekijöitä puun ulkomaisilla ostajamarkkinoilla esiintyviin ympäristöryhmiin kuten Greenpeace (Piipponen 1999: 209). Tuolloinhan metsiin liittyvien ympäristönäkökulmien esiin nostaminen aiheutti tasavallassa lähinnä konflikteja (Tysiachniouk 2009).

Yritystoiminnan kehityskulut ovatkin vaikuttaneet myös siihen, miten metsävaroihin liittyvät ympäristökysymykset muotoutuvat ja millaisia painotuksia ympäristöpolitiikka saa. Esimerkiksi yritysten omistustyyppien eriytyminen on vaikuttanut niiden suhteisiin ympäristöjärjestöihin (Kortelainen & Kotilainen 2006; Kotilainen ym. 2009). Vientiin suuntautuneet venäläisyritykset sekä Venäjällä toimivat ulkomaalaiset yritykset, joiden toiminta pohjautuu länsieurooppalaisiin markkinoihin, ottavat toiminnassaan herkemmin huomioon tämän alueen tavoitteet luonnonvarojen käytön ympäristövaikutusten suhteen (Kortelainen 2008; Kotilainen ym. 2008). Tämä on johtanut myös sertifiointijärjestelmien käyttöönottoon. Keskeisenä kansainvälisenä järjestelmänä vapaaehtoinen, ei-valtiollinen Forest Stewardship Councilin sertifiointijärjestelmä FSC on tullut voimakkaasti Venäjälle ulkomaille suuntautuvien yritysten kautta, mutta myös Venäjän omaa järjestelmää on kehitetty hallinnon aloitteesta (Tysiachniouk & Reisman 2006; Kotilainen ym. 2008; Kotilainen ym. 2009). Vaatimus hakkuiden laillisuudesta on saanut huomiota osana tätä kehitystä.

Edellä esiin nostetut alueiden erilaiset kokonaisintressit ovat monipuolistaneet omistusjärjestelyjä. Esimerkiksi Karjalan tasavaltaan ja Leningradin alueelle ovat investoineet hyvin erilaiset yritykset (Kortelainen & Kotilainen 2006). Lisäksi mielenkiintoista on se, että suuren osan raaka-aineesta ulkomaille myyvässä Karjalan tasavallassa ovat metsäteollisuuden, aluehallinnon ja ympäristöjärjestöjen suhteille olleet ominaisia konfliktit vanhojen metsien suojelussa. Sen sijaan muil-

ta alueilta esimerkkejä löytyy myös vuorovaikutussuhteiden kehittymisestä neuvottelujen kautta ja yhteisymmärryksestä (Tysiachniouk & Reisman 2006). Tällaisia alueita ovat Pihkovan ja Leningradin alueet sekä Komin tasavalta, joissa on syntynyt uudenlaisia metsänhoitomenetelmiä ja hakuu- ja metsäalueita koskevia liittoomia (Kotilainen 2004b; Tysiachniouk & Reisman 2006). Sen ymmärtämiseksi, miten ja miksi ympäristökysymykset ovat välittyneet metsien käytön hallintaan uudella tavalla yrityskohtaisesti, on tarkasteltava myös ympäristöjärjestöjä.

Ympäristöliike ja metsäkysymys

Ympäristöjärjestöt ovat vahvistaneet toimintaansa Venäjän metsäasioissa 1990-luvulta lähtien. Tämä on ollut yhteydessä ympäristöliikkeen osittaiseen ylikansallistumiseen. Tilanne on kuitenkin pitkän kehityksen tulos. Siksi on tarkasteltava luonnonsuojelu- ja ympäristöliikkeen vaiheita hieman pidemmällä aikavälillä.

Ympäristöliikkeellä on pitkät perinteet Venäjällä (Weiner 1999; Kotilainen ym. 2008). 1900-luvun alun luonnonsuojeluliikkeelle *zapovednikit*, tieteelliseen tutkimukseen osoitetut suojelualueet, olivat tärkeitä suojelun välineitä (Weiner 1999). Jo tuolloin korostui oman suhteellisen kapea-alaisen asiantuntijuus. Tämä asetelma on kantautunut nykypäivään, sillä eräät ympäristöjärjestöt toimivat Venäjällä asiantuntijan ominaisuudessa myös metsäkysymyksissä.

Ympäristöliike kävi läpi nopeita muutosvaiheita Neuvostoliiton loppuvuosista Venäjän 1990-luvun murrokseen (Yanitsky 2000). Ympäristöliikkeitä voimistui perestroikan aikaan 1987–1988, jolloin yhteiskunnallinen protesti kanavoitui ympäristöasioihin. Ympäristöliikkeen rooli laajana kansalaisliikkeenä kuitenkin kuihtui nopeasti, ja vuosina 1989–1991 liike pirstoutui lukuisiksi pieniksi kansalaisjärjestöiksi.

Samoin kuin muu yhteiskunta, ympäristöliikkeen oli jatkuvassa muutoksen tilassa 1990-luvulla. Tyypillisiä piirteitä ympäristöjärjestöille olivat suuri lukumäärä ja pieni jäsenmäärä. Tämän pirstaloitumisen rinnalla on kuitenkin huomattava, että osa ympäristöliikkeestä suuntautui reformismiin ja pyrki yhteistyöhön hallinnon kanssa. Ympäristöliike myös byrokraisoitui ja ammattimaistui (Yanitsky 2000). Lisäksi talouden taantuma 1990-luvun lopussa vaikutti yliopistojen tutkijoiden halukkuuteen perustaa kansalaisjärjestöjä ja saada sitä kautta rahoitusta toiminnalleen valtion rahoituksen romahdettua (Tysiachniouk & Bolotova 1998). Mutta taantuma vaikutti myös ympä-

ristöjärjestöjen yhteiskunnalliseen toimintaympäristöön, sillä ympäristöasiat jäivät usein talousongelmien jalkoihin (Yanitsky 2000). Talouden taantuessa ja ihmisten arjen vaikeutuessa vuodesta 1992 eteenpäin ympäristöliike menetti suosiotaan.

Samalla osa ympäristöliikkeestä kiinnittyi kansainvälisiin verkostoihin. Työntekijänä verkostoitumisessa oli vihamielinen yhteiskunnallinen ympäristö, vetotekijänä rahoituksen hakeminen lännestä (Yanitsky 2000). Sekä ylikansallistumisessa että metsäkysymysten esille nostamisessa ovat olleet tärkeitä muutamat järjestöt, jotka aktivoituivat Venäjällä 1990-luvun alussa (Tysiachniouk ym. 2006). Ympäristöjärjestö ”Sosio-ekologinen liitto” (Sotsio-ekologitseski sojuz) perustettiin Moskovassa vuonna 1988. Vuonna 1992 se perusti Luonnon monimuotoisuuden suojelukeskuksen (Tsentr ohrany dikoi prirody). Maailman luonnonsäätiön (WWF) toiminta Venäjällä alkoi vuonna 1991, ja sen toimisto perustettiin vuonna 1994. Järjestö on panostanut huomattavasti metsien suojeluun, keskeisenä instrumenttina mallimetsähankkeet. Greenpeace perusti toimiston Venäjälle vuonna 1992. Venäjän Greenpeacen toimintatavat ovat eronneet jonkin verran järjestön läntisistä strategioista, sillä järjestö on muun muassa osallistunut maailmanperintökohteiden perustamiseen. Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto (International Union for Conservation of Nature, IUCN) pitää myös toimistoa Moskovassa, ja Venäjän federaation luonnonsuojeluministeriö on tämän valtioita ja järjestöjä jäseninään pitävän ympäristöjärjestön jäsen. Lisäksi Venäjällä on toiminnut järjestöjen metsäkampanjoiden yhteenliittymä ”Metsäklubi” (Lesnoi klub), jossa mukana ovat Greenpeace, Luonnon monimuotoisuuden suojelukeskus ja Sosio-ekologinen liitto.

Näiden järjestöjen toiminnassa erottuu konsensushakuisuuden ja konsultointityyppisen toiminnan merkittävä vahvistuminen (vrt. Kortelainen & Kotilainen 2006). On huomattava, että Venäjän metsäkysymyksissä yritykset ja ympäristöjärjestöt ovat liittoutuneet asiakohtaisesti (ks. Kotilainen 2004b). Tämä on selkeästi ilmennyt mallimetsähankkeina sekä sertifiointikysymyksissä (Tysiachniouk & Reisman 2006; Kotilainen ym. 2008). Ympäristöjärjestöistä WWF on keskittynyt talousmetsien metsänhoidon käytäntöjen muuttamiseen, kun taas Greenpeace on halunnut suojella vanhoja metsiä. Tällaiset liittoutumat ovat omiaan tuottamaan epätasaista luonnonsuojelun ja ympäristöpolitiikkaa. Koko Venäjän laajuusena ilmiönä ne tuottavat alueellisesti ja paikallisesti erilaisia tuloksia, territoriaalisia luonnonsuojelun määrittelyä. Näin on siksi, että yritysten ja

ympäristöjärjestöjen verkostot kohtaavat eri tavoin eri paikoissa. Tähän kohtaamiseen vaikuttaa myös yritysten ja järjestöjen toiminnan laajuus toimintaympäristön laajuus: esimerkiksi ylikansalliset yritykset ja järjestöt ovat olleet herkkiä löytämään liittoutumisen mahdollisuuksia metsien käytön mallien mukauttamiseksi.

Vaikutusvaltaisimpien ja kansainvälistyneiden järjestöjen toiminnassa metsäkampanjoilla on ollut merkittävä asema, vaikka ympäristöjärjestöjen ajamien aiheiden kirjo on ollut suuri. Kun tähän yhdistetään se, että tietyt länsimarkkinoille pyrkivät yritykset ovat havainneet ympäristöasioiden esilläpidon myönteisen markkina-arvon, yritysten ja järjestöjen konsensus on metsien ympäristökysymyksissä merkittävä luonnonvara- ja ympäristöasioiden suhteeseen vaikuttava seikka (esim. Tysiachniouk & Reisman 2006; Kortelainen 2008; Kotilainen ym. 2008). Ympäristöliikkeen ylikansallistuminen on oleellisesti vaikuttanut metsäkysymykseen.

Lopuksi: luonnonvarojen käytön ja ympäristön hallinnan epätasaisuus

Metsiä koskeva ympäristön ja luonnonvarojen hallinta muotoutuu Venäjälläkin kolmen toimijaryhmän – valtion, yritysten ja kansalaisyhteiskunnan – vuorovaikutuksessa. Näin on siitä huolimatta, että kolmijaon yhteiskunnallisessa kontekstissa ja esiintymisessä on erityispiirteitä verrattuna moniin länsimaihin. Tärkeää on kuitenkin huomata, että kyseiset kolme ryhmää sisältävät erilaisia toimijoita, joiden intressit eivät välttämättä ole yhteneviä – eri toimijoilla on niin kilpailevia kuin yhteneviäkin näkemyksiä ja tavoitteita yli toimijaryhmien rajojen. Siksi ympäristökysymykset ja luonnonvarojen käyttö voivat kietoutua yhteen kontrollin, ristiriitojen ja konsensuksen kautta eri toimijoiden keskinäisistä suhteista riippuen. Kontrolliin, ristiriitoihin ja konsensukseen vaikuttavat Venäjän metsävarojen käyttäjät ja käytön hallintaan kantaa ottavat toimijat ovat kehittyneet näkemyksiltään, tavoitteiltaan ja toimintaresursseiltaan monitahoisiksi ja erilaisiksi 1990- ja 2000-lukujen kuluessa. Kehitys koskee niin valtion moniportaista ohjaushierarkiaa, metsäsektorin erilaistuneita yrityksiä kuin eri tavoin toimivia ympäristöjärjestöjäkin. Hallinnan teorioiden keskeiset osatekijät, kuten toimijoiden ja niiden intressien moninaisuus ja koordinaatio (esim. Van Kersbergen & Van Waarden 2004; Duffy 2006; Dengler 2007), ovat löydettävissä Venäjän metsien käytön asetelmasta.

Kontrollin, ristiriitojen ja konsensuksen malleilla on selkeät spatiaaliset ulottuvuutensa. Ne raken-

teet ja prosessit, jotka johtavat näiden kolmen politiikan osatekijän valikoitumiseen kulloisessakin hallintatilanteessa, sekä näiden tilanteiden seuraukset, jäsentyvät usean spatiaalisen vuorovaikutusmuodon kautta. Sosiospatiaalisten suhteiden teoretisoinnissa paikalla, territorioilla, skaaloilla ja verkostoilla on lähtökohtaisesti yhtäläinen painoarvo (Jessop ym. 2008). Venäjän metsävaroihin liittyvä tarkastelu osoittaa, kuinka ympäristö- ja luonnonvarakysymysten toimijat jäsentyvät useissa skaaloissa ja toimijaverkostoissa ja paikallistuvat hallintatilanteet johtavat satunnaisuuksiin ja hallinnan sekamuotoihin.

Tärkeää on esimerkiksi se, missä laajuudessa yritykset ja järjestöt toimivat: esimerkiksi monikansallisesti toimivat yritykset ja järjestöt ovat olleet herkkiä liittoutumaan metsien käytön mallien muuttamiseksi. Hallintakeskustelussa Mary Dengler (2007: 452) on korostanut mittakaavan valinnan merkitystä luonnonvarojen ja ympäristön hallinnan toteuttamiseen pyrittäessä. Venäjän tapaus kuitenkin osoittaa, että eri mittakaavaiset tapahtumat ovat vuorovaikutuksessa keskenään (ks. myös Duffy 2006: 108–109).

Hallinnan paikallistuminen johtaa alueellisesti epätasaiseen ympäristönhallintaan (vrt. Reed 2007; Kotilainen ym. 2008). Erilaiset intressipolitiikat ja paikallistuminen tarkoittavat sitä, että erilaiset mutta yhtä aikaa esiintyvät asetelmat vaikuttavat Venäjän ympäristöpolitiikan kehitykseen. Yhtäällä tietyt yritykset ja ympäristöjärjestöt ovat löytäneet konsensuksen ympäristönäkökohtien huomioon ottamisessa. Toisaalla aluehallinnon protektionismi on nostanut päätään aluetalouden ja sosiaalisten olosuhteiden kannalta tärkeällä sektorilla. Hallinta, vaikka muodostuukin eri mittakaavoissa toimivien toimijoiden vuorovaikutussuhteissa, konkretisoituu juuri tietyissä paikoissa tiettyjen toimijoiden kohdatessa erilaisine intresseineen ja toimintaresursseineen.

Nämä prosessit tuottavat myös uudenlaisia territorioita. Venäjän metsäsektorilla esimerkkeinä ovat mallimetsät, yritysten vuokrametsät ja hakkuualueet, joissa tietyn yrityksen, viranomaisohjauksen ja ympäristöjärjestön konsensus voi uudistaa luonnonvara- ja ympäristöpolitiikan suhdetta. Koko Venäjän laajuisena ilmiönä ympäristöjärjestöjen ja yritysten asiakohtaisten liittoutumien tuloksena muodostuu territoriaalisia luonnonvaran käytön määrittelyjä. Toisaalta voi muodostua erilaisia alueellisia poliittisen riskin lokeroita, jos metsävarojen käytön toteutumiseen vaikuttaa yhden toimijan, esimerkiksi aluehallintoviranomaisen, kontrolli.

Tämän perusteella myös Venäjän protektionistinen luonnonvarapolitiikka on monimuotoisempi

ilmio kuin miltä se näyttää pelkästään federaation kaasu- ja öljysektoreihin kohdistaman kontrollin perusteella. Eri luonnonvarasektoreilla voi toteutua erilaisia ja eriasteisia poliittisia riskejä. Lisäksi riskit voivat vaihdella alueittain ja paikallisesti, kun luonnonvaran käyttö määrittyy moniportaaisissa viranomaishierarkioissa siinä missä erilaistuneen yritys- ja kansalaisjärjestökentän vaikutuksestakin.

Kiitokset

Artikkeli kuuluu Suomen Akatemian rahoittamiin hankkeisiin ”Ylikansallistuva metsien hallinta” (2008–2011; numero 121428) sekä ”Luonnonvarariippuvaisten yhdyskuntien uusiutumiskyky Pohjois-Euroopassa” (2009–2012; numero 127044).

KIRJALLISUUS

Alapuro, R. (2008). Kansalaistoiminnan edellytyksiä Venäjällä. *Teoksessa* Salmenniemi, S. & A. Rotkirch (toim.): *Suhteiden Venäjä*, 27–43. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

Amin, A. (2002). Spatialities of globalisation. *Environment and Planning A* 34: 3, 385–399.

Amin, A. & J. Hausner (1997). Interactive governance and social complexity. *Teoksessa* Amin, A. & J. Hausner (toim.): *Beyond market and hierarchy*, 1–31. Edward Elgar, Cheltenham.

Bradshaw, M. (2006). Observations on the geographical dimension of Russia’s resource abundance. *Eurasian Geography and Economics* 47: 6, 724–746.

Bulkeley, H. (2009). Reconfiguring environmental governance: Towards a politics of scales and networks. *Political Geography* 24: 8, 875–902.

Crotty, J. (2003). The reorganization of Russia’s environmental bureaucracy: Regional response to federal changes. *Eurasian Geography and Economics* 44: 6, 462–475.

Dengler, M. (2007). Spaces of power for action: governance of the Everglades Restudy process (1992–2000). *Political Geography* 26: 4, 423–454.

Dudarev, G., H. Hernesniemi & P. Filippov (2002). Emerging clusters of the northern dimension. competitive analysis of northwest Russia – a preliminary study. *Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, sarja B* 192. 174 s.

Duffy, R. (2006). The potential and pitfalls of global environmental governance: the politics of transfrontier conservation areas in Southern Africa. *Political Geography* 25: 1, 89–112.

Dzhibladze, J. (2005). Kansalaisaktivismi vahvan valtion puristuksessa. *Teoksessa* Leppänen, A. (toim.): *Kansalaisyhteiskunta liikkeessä yli rajojen*, 171–190. Palmenia, Tampere.

Eronen, J. (1999). Cluster analysis and Russian forest industry complex. *Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, keskusteluaiheita* 682. 16 s. Helsinki.

Jessop, B. (1997). The governance of complexity and the complexity of governance: preliminary remarks

on some problems and limits of economic guidance. *Teoksessa* Amin, A. & J. Hausner (toim.): *Beyond market and hierarchy*, 95–128. Edward Elgar, Cheltenham.

Jessop, B., N. Brenner & M. Jones (2008). Theorizing sociospatial relations. *Environmental and Planning D* 26: 3, 38–401.

Karjalainen, T., T. Leinonen, Yu. Gerasimov, M. Husso & S. Karvinen (2009; toim.). *Intensification of forest management and improvement of wood harvesting in Northwest Russia*, 27–45. METLA, Vantaa.

Kolosovski, N. N. (1961). The territorial-production combination (complex) in Soviet economic geography. *Journal of Regional Science* 3: 1, 1–25.

Kortelainen, J. (2008). Performing the green market – creating space: emergence of the green consumer in the Russian woodlands. *Environment and Planning A* 40: 6, 1294–1311.

Kortelainen, J. & J. Kotilainen (2003). Ownership changes and transformation of the Russian pulp and paper industry. *Eurasian Geography and Economics* 44: 5, 384–402.

Kortelainen, J. & J. Kotilainen (2006; toim.). *Contested environments and investments in Russian woodland communities*. 202 s. Kikimora, Helsinki.

Kotilainen, J. (2004a). Boundaries for ecological modernisation. Scale, place, environment and the forest industry in the Russian-Finnish borderlands. *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* 71. 74 s.

Kotilainen, J. (2004b). Shifting between the East and the West, switching between scales: Forest-industrial regimes in Northwest Russian borderlands. *Teoksessa* Lehtinen, A., B. Sæther & J. Donner-Amnell (toim.): *Politics of forests*, 133–156. Ashgate, Aldershot.

Kotilainen, J., A. Kulyasova, I. Kulyasov & S. Pchelkina (2009). Re-territorializing the Russian North through hybrid forest management. *Teoksessa* Nystén-Haarala, S. (toim.): *The changing governance of renewable natural resources in Northwest Russia*, 131–147. Ashgate, Aldershot.

Kotilainen, J., M. Tysiachniouk, A. Kulyasova, I. Kulyasov & S. Pchelkina (2008). The potential for ecological modernisation in Russia: scenarios from the forest industry. *Environmental Politics* 17: 1, 58–77.

Kulyasova, A., I. Kulyasov & J. Kotilainen (2006). Reshaping of the environmental administration. *Teoksessa* Kortelainen, J. & J. Kotilainen (toim.): *Contested environments and investments in Russian woodland communities*, 63–76. Kikimora, Helsinki.

Liuhto, K. (2007). The future role of foreign firms in Russia’s strategic industries. Electronic Publications of Pan-European Institute 20.5.2009 <www.tse.fi/>

Matilainen, A.-M. (2009). The struggle for the ownership of pulp and paper mills. *Teoksessa* Nystén-Haarala, S. (toim.): *Changing governance of renewable natural resources in Northwest Russia*, 105–128. Ashgate, Aldershot.

Matilainen, A.-M. & M. Pappila (2006). Lakeja, demokratiaa ja korruptiota metsäsektorilla. *Idäntutkimus* 13: 4, 68–77.

- McCarthy, J. (2005). Scale, sovereignty, and strategy in environmental governance. *Antipode* 37: 4, 731–753.
- Melin, H. (2005). Towards new paternalism in Konopoga. *Teoksessa* Melin, H. (toim.): *Social structure, public space and civil society in Karelia*, 61–75. Kikimora, Helsinki.
- Myllynen, A.-L. & O. Saastamoinen (1995). Karjalan tasavallan metsätalous. *Silva Carelica* 29. 210 s.
- Nystén-Haarala, S. (2005). Lainsäädäntö ja taistelu luonnonvarojen hallinnasta Venäjällä. *Alue ja Ympäristö* 34: 2, 36–47.
- Nystén-Haarala, S. & J. Kotilainen (2009). Institutions, interest groups and governance of natural resources in Russia. *Teoksessa* Nystén-Haarala, S. (toim.): *Changing governance of renewable natural resources in Northwest Russia*, 9–29. Ashgate, Aldershot.
- Orttung, R. (2006). Business-state relations in Russia. *Russian Analytical Digest*. 17.3.2007. <www.res.ethz.ch/>
- Pappila, Minna (2009). Venäjän metsät ja hybridi sääntely. *Terra* 121: 3, 211–216.
- Peterson D. J. & E. K. Bielke (2001). The reorganization of Russia's environmental bureaucracy: Implications and prospects. *Post-Soviet Geography and Economics* 42: 1, 65–76.
- Peuhkuri, T. (2007). Teoria ja yleistämisen kriteerit. *Teoksessa* Laine, M., J. Bamberg & P. Jokinen (toim.): *Tapaustutkimuksen taito*, 130–148. Gaudeamus, Helsinki.
- Pickles, J. (1998). Restructuring state enterprises: industrial geography and Eastern European transitions. *Teoksessa* Pickles, J. & A. Smith (toim.): *Theorizing transition*, 172–196. Routledge, London.
- Piiipponen, M. (1999). Transition in the forest sector of the Republic of Karelia, Russia. *Fennia* 177: 2, 185–233.
- Piiipponen, M. (2007). *Metsäsektorin rakennemuutos 1990-luvun Lähi-Venäjällä*. 115 s. Kikimora, Helsinki.
- Rautio, V. & M. Tykkyläinen (2008; toim.). *Russia's northern regions on the edge*. 233 s. Kikimora, Helsinki.
- Reed, M. G. (2007). Uneven environmental management: a Canadian comparative political ecology. *Environment and Planning A* 39: 2, 320–338.
- Saastamoinen, O. & T. Torniainen (2007). Metsäpolitiikka ja metsäohjelmat. *Teoksessa* Karjalainen, T., P. Ollonqvist, O. Saastamoinen & J. Viitanen (toim.): *Kohti edistyvää metsäsektoria Luoteis-Venäjällä*, 14–26. METLA, Helsinki.
- Salmenniemi, S. (2005). Vallan vahtikoiria vai sylykoiria? Valtion ja kansalaisjärjestöjen suhteiden kehitys 2000-luvun Venäjällä. *Teoksessa* Leppänen, A. (toim.): *Kansalaisyhteiskunta liikkeessä yli rajojen*, 191–203. Palmenia, Tampere.
- Sinjajev, N. (1990). *Lesnoi kompleks Karelii. Etapy perestroiki*. 92 s. Karelija, Petrozavodsk.
- Swyngedouw, E. (2000). Authoritarian governance, power, and the politics of rescaling. *Environment and Planning D* 18: 1, 63–76.
- Tysiachniouk, M. (2009). Conflict as a form of governance: The market campaign to save the Karelian forests. *Teoksessa* Nystén-Haarala, S. (toim.): *Changing governance of renewable natural resources in Northwest Russia*, 169–196. Ashgate, Aldershot.
- Tysiachniouk, M. & A. Bolotova (1999). Environmental activism in the St. Petersburg region. *Teoksessa* Tysiachniouk, M. & G. McCarthy (toim.): *Towards a sustainable future*, 191–209. Institute of Chemistry of St. Petersburg State University, St. Petersburg.
- Tysiachniouk, M. & J. Reisman (2006). The changing operational context of environmental organisations. *Teoksessa* Kortelainen, J. & J. Kotilainen (toim.): *Contested environments and investments in Russian woodland communities*, 101–119. Kikimora, Helsinki.
- Tysiachniouk, M., J. Reisman & J. Kotilainen (2006). Environmental movement in transformation. *Teoksessa* Kortelainen, J. & J. Kotilainen (toim.): *Contested environments and investments in Russian woodland communities*, 77–84. Kikimora, Helsinki.
- Tysjachnjuk, M. (2006; toim.). Negosudartvennye mehanismi upravlenija v globalnom obshchestve. *Zhurnal sotsiologii i sotsialnoi antropologii* IX, spetsialnyi vypusk. 316 s. Sankt-Peterburg.
- Tysjachnjuk, M. (2008; toim.). Rol grazhdanskogo obshchestva v stimulirovanii korporativnoi sotsialnoi otvetstvennosti v lesnom sektore Rossii. *Moskovski obshchestvennyi nauchnyi fond, Tsentri nezavisimyh sotsiologicheskikh issledovanii. Nauchnye doklady: nezavisimy ekonomicheski analiz* 202. 159 s.
- Tysjachnjuk, M., A. Kuljasova, I. Kuljasov & S. Pchelkina (2003; toim.). *Ekologicheskaja modernisatsija lesnogo sektora v Rossii i CSHa*. 180 s. NII Himii Sankt-Peterburgskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Sankt-Peterburg.
- Tysjachnjuk, M. S., S. S. Pchelkina & Ja. San (2006). Ceti mezhdunarodnyh ekologicheskikh organizatsii na rossiisko-kitaiskoi granites. *Problemy i perspektivi. Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii* IX, 42–80.
- Van Kersbergen, K. & F. Van Waarden (2004). 'Governance' as a bridge between disciplines: Cross-disciplinary inspiration regarding shifts in governance and problems of governmentality, accountability and legitimacy. *European Journal of Political Research* 43: 2, 143–171.
- Weiner, D. R. (1999). *A little corner of freedom*. 556 s. University of California Press, Berkeley.
- Yakovlev, A. (2006). The evolution of business – state interaction in Russia: from state capture to business capture? *Europe-Asia Studies* 58: 7, 1033–1056.
- Yanitsky, O. N. (2000). *Russian greens in a risk society*. 290 s. Kikimora, Helsinki.
- Yeung, H. (2005). The firm as social networks: An organisational perspective. *Growth and Change* 36: 3, 307–328.
- Åslund, A. (2007). *Russia's capitalist revolution*. 356 s. Peterson Institute for International Economics, Washington DC.